

Johan van der Keuken - Joves Programadors Moving Cinema 2025-2026

A vegades ens hauríem de preguntar quines formes pot adoptar la bellesa. Pot una persona encarnar-la? És només a través dels ulls, davant la llum, que la constatem? No són —em direu— belles les persones que teniu al voltant i que, tanmateix, ara sembla que no podeu veure? Tampoc no ens caldria veure-hi per constatar la bellesa dels personatges de Johan Van der Keuken, ni ens cal veure'l a ell per reconèixer la seva.

Van der Keuken té la capacitat de transformar en bellesa tot allò que toca, tot allò que veu. Amb ell, i com veuríem anys més tard amb Jorge Luis Borges en parlar de la seva pròpia ceguesa, trobem fins i tot allà on la mirada s'interromp, en uns ulls que no hi veuen, una forma inesperada de bellesa. Així, fa servir les imatges per traslladar-nos una bellesa que podem percebre amb els ulls clucs, a través de les formes que, com el ceramista que fa girar el torn, crea en la pantalla. Van der Keuken agafa el fang humit de la terra que trepitgem i en fa sorgir un atuell formós al qual podem tornar sempre que vulguem. La matèria transmuta en una nova forma a cada film.

Els fragments de ficció que crea —prenent com a argila les persones per transformar-les, com ell mateix diu, en fragments de ficció— aconsegueixen immortalitzar la bellesa i oferir-la a l'espectador. En cada imatge, també esculpeix els maons que construiran la revolució. En aquesta operació essencial d'encarnar la matèria en la forma es va teixint, a poc a poc, una filmografia bella i atemporal. Però experimentem la bellesa també a través del tacte, del moviment i de la relació amb el món. La càmera de Van der Keuken revela una forma en acte: una manera d'habitar el món, una unitat viva que es desplega en el temps. La bellesa emergeix així no com a objecte visible, sinó com a expressió d'una existència, com la presència mateixa de la forma en la realitat.

Delimitar l'obra de Van der Keuken amb uns quants adjectius és inconcebible, puix precisament l'element més seductor que l'aglutina és la diversitat que plasma i la mal-leabilitat amb què s'adapta als universos que retrata i les mirades dels qui els habiten. Cap peça s'assembla a l'anterior perquè cadascuna observa el món des d'una perspectiva diferent en un acte de coherència amb les persones que conviuen amb la seva càmera.

El seu imaginari és un immens mosaic de microcosmos que, des de la distància, ens permeten comprendre el cosmos com a unitat en moments històrics i geopolítics infinitament diversos. A través de tot allò «micro» —gestos, sons, mirades, veus, espais, objectes, i rostres d'aquells a qui retrata— plasma una escala «macro»: un món convuls després de la Segona Guerra Mundial i en constant reconstrucció de la identitat al llarg de les dècades posteriors.

Si les imatges són una lluita contra el temps, evitant que erosioni realitats abans que desapareguin de la memòria col·lectiva, el cinema de Van der Keuken és una immensa victòria antropològica, sociològica, històrica i artística. El de Van der Keuken i la seva dona és un mosaic incalculablement valuós pel seu registre profundament empàtic i divers, sense

por de mirar als ulls a una infinitat d'universos perduts però, més que mai, a moltíssims escenaris alarmantment actuals.

Van der Keuken no es valia només de la càmera, de la imatge, per veure l'altre, ja que en les seves diferents pel·lícules va utilitzar el so com una eina per acostar-se a allò que retratava, per intentar comprendre mons aliens. Als seus curtmetratges *Blind Kind* i *Herman Slobbe* s'explora com una persona cega pot descobrir el món a través de l'oïda i el tacte. Hi ha moments en què el so se satura o es fa molt present amb sorolls ambientals quotidians i improvisacions vocals d'en Herman. Amb això, Van der Keuken convida l'espectador a "escollar" el món tal com una persona cega.

El mateix Van der Keuken comparava l'ús del so per capes amb el treball d'un pintor, arribant a considerar que era precisament el so allò que acostava el cinema a la pintura. A la seva obra, aquesta manera de treballar el portava a allunyar-se de l'estàndard del cinema documental, tradicionalment més directe i efectista. En lloc d'això, utilitzava aquestes capes sonores per mostrar els espais de proximitat que creava —mostrant en comptades ocasions la seva pròpia veu— i, quan ho considerava oportú, per explorar contradiccions i generar contrastos. Van der Keuken parteix de la idea que tots els elements que formen una pel·lícula són autònoms, independents entre si, però que cobren vida en relació amb els altres. Va centrar així bona part del seu treball cinematogràfic a descobrir totes les possibles relacions que poden tenir les imatges i els sons. Aquest recorregut va ser també, en última instància, un viatge d'amor, ja que la seva directora de so habitual va ser la seva dona, Noshka Van der Lely.

Aquesta harmonia entre so i imatge coexistia amb una gran ètica a l'hora de filmar. «En el moment que una persona és filmada, deixa de ser una persona i esdevé un fragment de ficció, de material filmat. Tanmateix, segueix existint». Aquestes paraules escrites per Van der Keuken al seu llibre *Aventures d'un regard* ens fa reflexionar sobre la manera de mirar del cineasta. Sovint em pregunto com ens filmaria a tots nosaltres Van der Keuken. Recordo un dia que vam definir-lo com a cineasta pescador: ell llençaria sobre vosaltres la seva xarxa i s'asseuria pacientment a esperar que sorgissin els vostres gestos, les vostres mirades, el moviment dels vostres peus en caminar... Es fixaria en com les vostres mans es posen nervioses, es tensen i suen; retrataria els vostres ulls intentant acostumar-se al nou univers de ser filmat; i, a poc a poc, la càmera i els vostres moviments s'anirien coneixent per acabar d'harmonitzar-se.

Com a resultat, obtindríem un retrat plenament translúcid de vosaltres, mostrant la bellesa de les vostres formes, però també les inquietuds i els errors. Perquè l'experiència fos veritablement fidel a la seva manera de filmar —com quan filma a Herman Slobbe— caldria, també, posar-vos el micròfon a les mans. Només així deixaríeu de ser "víctimes del documental" (així defineix ell Herman Slobbe abans que s'apoderi del micròfon) per esdevenir subjectes de la vostra pròpia forma.

"Fins aviat, bella forma!"